

УДК 784.1

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХОРОВИХ ТВОРІВ ДОБИ БАРОКО

Дубінченко Є.А., Гнатюк Л.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

В статті аналізується проблема інтерпретації хорових творів доби бароко. Сучасна практика їх виконання потребує значного переосмислення. Формування інтерпретації, відповідної стилю бароко, обумовлюється рівнем підготовки хормейстера та артистів хору. Більшість музичних характеристик хорових творів означеної доби потребують творчого підходу щодо осмислення специфіки тембрального забарвлення, динамічного плану, мелізматики. Особливості вимови вербального тексту, сила подачі голосу та вібрато відрізняються від сучасних «стандартів» виконання. Неодмінною умовою виконання барокових хорових творів є застосування наукового підходу, спрямованого на глибоке осмислення кожного компоненту музичної тканини.

Ключові слова: хорові твори, бароко, тембр, вокал, виконавство, афекти.

Постановка проблеми. Хорова музика доби бароко посідає значне місце в історії музичної культури. Саме в цей час відбувається становлення розгорнутого багатоголосся, що поєднується з майстерним та віртуозним виконанням. Одним з питань, яке здобуває актуальності в умовах сьогодення – інтерпретація барокових творів, їх вірне прочитання та передача основного змістовного начала. Подібні виконавські вимоги вимагають обґрунтування з огляду на останні проекти, які предстали в сфері музичної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти інтерпретації музичного твору представлені в роботі Л. Гаврілової та Л. Псарьової. Питання традицій та сучасних тенденцій інтерпретації вокальних творів доби бароко аналізуються в працях О. Круглової та А. Логвіненка. Особливості формування тембрової драматургії хорових творів досліджуються в розробці С. Якимчук. Питання, пов'язані з античною музичною культурою, представлені в праці Є. Герцмана.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. В сучасному музикознавстві наявний інтерес до проблеми інтерпретації творів доби бароко. Проте здебільшого він стосується вокальних сольних практик, натомість сфера хорового виконавства залишається поза увагою науковців, що й зумовлює звернення до неї у даній статті.

Формулювання мети статті. Метою роботи є аналіз специфіки інтерпретації хорових творів доби бароко, що включає в себе дослідження особливостей тембрального забарвлення, нюансування та функціонального навантаження.

Виклад основного матеріалу. Чимале значення в історії музики відводиться хоровим творам. Формування хору як виконавського складу відбулось ще за часів стародавніх цивілізацій. Хор був уособленням єдності спільноти. Згодом функція хору була пов'язана з певним об'єктивним началом, виконуючи роль коментатора, спостерігача. Культура виступає механізмом передачі узагальненого суспільного досвіду у чуттєвій формі від минулих поколінь наступним. За цих умов хоровий спів є транслятором багатовікового співацького досвіду. Актуальність хорового складу не зменшується у добу середньовіччя, коли хор постає головним виконавським складом під час богослужінь. Попри те, що тематика спочатку обмежується релігійним змістом, поступово формуються передумови для появи світського

хорового співу, жанрами якого стають віллanelли та фроттоли. Так за доби Відродження преважують три-чотириголосні хори з головним голосом – тенором, а вже пізніше вони стають шести-восьмиголосними. Згодом виникає хоровий склад, в якому виділяються чотири основні голоси – дисканти (сопрано), альти, тенори та баси.

За доби бароко відбувається переосмислення творчих принципів попередніх століть. В цей період в центрі уваги композиторів постає зображення драматичних, експресивних образів, які супроводжуються патетикою, пишністю та декоративністю. На перший план виходить показ внутрішнього світу людини, відповідно виникає ряд хорових творів, які демонструють надзвичайно високий рівень як композиторської майстерності, так і виконавської вправності. Якщо казати про жанри, то це кантати, ораторії, меси, мотети, пасіони, опери, а також інші, більш камерного характеру. Надзвичайно важливим питанням є відтворення тембрального забарвлення при виконання барокових творів. Варто зазначити, що тембральне начало звичайно ж зумовлюється змістовим наповненням художнього твору. Попри те, що кожний голос має своє індивідуальне темброве забарвлення, можна казати також про те, що специфіка кожного твору, в залежності від стилю доби та конкретного автора вимагає індивідуалізованого підходу. «Формування тембру пов'язано з драматургією хорового твору в цілому, але мелодика, гармонія, фактура, ритм, фонетичні особливості даного тексту підпорядковані певному образу. Тому в процесі розучування хорового твору від диригента і співаків вимагається цілеспрямована вокальна робота, формування тембрової палітри» [6, с. 208].

При виконанні твору, що відноситься до тієї чи іншої культурно-історичної доби варто в якості однієї з провідних ознак виділити функціональність, яка буде багато в чому визначати ті підходи, що треба обирати при їх інтерпретації. Саме функціональність буде визначати організацію структури твору, його форму, певні часові орієнтири, навіть звуковисотність. Є. Герцман визначає функціональність, що присутня у творах, які відносяться до різних часів, як систему взаємодії елементів, що становлять єдине ціле. «Поза функціональності немислима звукова організація як витвір мистецтва... до якої б епохи музичного розвитку не відносилися ті чи інші стилі, ті чи інші

напрямки або навіть цілі художні цивілізації, – будь-яка музична організація завжди використовує функціонально спаяний матеріал. Звичайно, функціональність, підсумовує в одну систему типи зв'язків елементів, ніколи не залишалася статичною. Вона змінювалася, і всі історичні види функціональності індивідуальні» [3, с. 3].

Отже завданням сучасних виконавців є вірне схоплення функціональності твору, що відноситься до часів музики бароко. Відповідно завданням є створення належної інтерпретації. Хоча існує ряд досить протилежних уявлень щодо того чи потрібна свобода інтерпретування творів, чи головним є відтворення задуму. «Проблема інтерпретації музичного твору є однією з ключових у музичному виконавстві, вона торкається об'єктивно-суб'єктивних аспектів ступеню виявлення авторського композиторського задуму і міри свободи виконавської творчості. Частина педагогів і музикантів-виконавців наполягають на тому, що виконання твору має повністю відповідати задуму митця, інші дотримуються думки щодо свободи виконавської інтерпретації, зумовленої специфікою музичного мистецтва» [2, с. 101–102].

На нашу думку, виконання хорових творів доби бароко є завданням, що потребує балансу між вірною подачею нотного тексту та значної ролі творчого та дослідницького підходу для того, щоб вірно відтворити авторський задум. Адже багато традицій виконання барокової музики тривалий час залишилися поза увагою хормейстерів та хорових колективів.

Процес інтерпретації хорового твору вимагає слідування наступним етапам: виникнення художнього задуму, його формування, реалізація, перевірка та оцінка. Перший етап пов'язаний з тим, що згідно наявному задумові здійснюється пошук тих ключових моментів, які б допомогли б відтворити стиль епохи, стиль конкретного композитора, безпосередню ідею твору. Відповідно необхідним компонентом стає складання плану можливостей втілення обраних образів, тобто можна казати, що основи для інтерпретаційної версії закладаються вже на цьому етапі.

Досить важливим постає етап, що пов'язаний з осягненням художнього контексту, глибинних принципів, представлених в творі, як-от розуміння сутності символіки, що присутня в ньому. Причому не варто поменшувати значення саме такого аналізу, адже він може сприяти досить кардинальному переосмисленню твору. Л. Гаврілова зазначає: «Наступний етап інтерпретації – формування художнього задуму – пов'язаний переважно з інтелектуальною діяльністю виконавця, оскільки на цьому етапі відбувається музикознавче осмислення музичного твору, набуття знань про епоху створення музики (суспільно-історичні та естетичні передумови), стилістичні особливості, основні ідеї, характер, образний зміст, принципи формотворення та ін., активна діяльність творчої уяви (образні асоціації, аналогії, звернення до інших видів мистецтва)» [2, с. 103]. На етапі реалізації задуму відбувається репетиційний процес, під час якого здійснюється вивчення музичного матеріалу, його відпрацювання, проробка деталей, що згодом призводить до концертного виступу, після якого необхідно проаналізувати його позитивні та негативні аспекти.

Коли мова йде про виконання барокових творів, одним з вихідних моментів якраз є вірне відтворення тембрального забарвлення. Причому варто враховувати як індивідуальний тембр, так і тембр, притаманний для конкретної епохи. С. Якимчук вказує на залежність тембрального забарвлення від емоційного стану. «Як відомо, кожен голос в хорі, кожна хорова партія відрізняється певним тембром. Це так званий постійний тембр. Але залежно від змісту, від емоційного стану співака голос набуває нових і нових відтінків. Здатність змінювати тембр голосу, тобто володіти тембром та розуміти фарби певного твору – це один із найважливіших показників, характерних виконавській майстерності» [6, с. 208]. Справа в тому, що за доби бароко панувала теорія афектів, згідно якої їх можна втілити в музичному творі. Афект уособлював душевне хвилювання, пристрасть, її витоками була античність. Музична символіка риторичних формул мотивів зображувала і висловлювала сенс і ідею тексту Святого Письма: смиренність, благання, печаль, скарга, радість, веселість, гнів, відчай, плач, лють, скорбота та інші відтінки внутрішнього стану людини. Для більш вірної передачі емоційного стану треба було використовувати певний тембр голосу. «Так, коханню відповідав ніжний голос, радості – легкий, гніву – кричущий, жалобі – сумний голос. Для співаків доби бароко це були нові вимоги; важливим ставало вміння використовувати певний тембр голосу у залежності від афекту, що представлено в тексті» [5, с. 42]. Відповідно при виконанні хорових творів доби бароко необхідно звертати увагу не просто на смислове значення вербального тексту, а й вірно його відтворювати у тембрально-емоційному відношенні.

Ще досить важливим аспектом є проблема відповідності вимови. Попри те, що мова є досить стабільним культурним чинником, існує специфічна вимова, яка притаманна для конкретного регіону та є характерною у певний історичний проміжок часу. Як-от використання «староанглійського» типу мовлення у барокових творах Г. Перселла. Для літературної англійської мови тих часів характерною є більш виразна вимова приголосних, а не голосних звуків. Завдяки цьому досягається плавність звучання. «Опора на приголосні поєднує звуки в складі чи слова, створює плавний розвиток мелодії, а також – забезпечує необхідний звуковий рельєф. Вміння правильно артикулювати та долучати до вокалу всі складові співочого апарату (а це все тіло!) дозволяє вільно володіти не лише голосом, а й закладеними в тексті оригінальними смислами та простором, у якому лунає музика» [1].

Для кращого втілення змісту афектів, що містились у хорових творах доби бароко варто також звертати увагу на те, що композитори цієї доби широко використовували риторичні фігури. Кожна риторична фігура асоціювалася з певним комплексом виразних засобів – для них був характерний тип руху (низхідний чи висхідний), поступовий чи з використанням стрибків та їх заповненням, що виконується великими чи малими тривалостями, легато чи стакато та т. п.

Вітчизняний дослідник А. Логвіненко зазначає, що при виконанні барокових вокальних тво-

рів досить багато залежить саме від виконавців. У разі хорového твору від хормейстера буде залежати вибір темпів, специфіка артикуляції та ряд інших компонентів музичного текстів. Адаже зазвичай нотний текст ставав своєрідним полем для імпровізації виконавців. «Музика епохи бароко вимагає від виконавця величезної творчої та художньо-технічної активності, оскільки особливістю творів є менш деталізована з точки зору динаміки, темпу, артикуляції нотна фіксація, що дає узагальнене уявлення про характер твору. Цей запис є основою для індивідуального втілення твору, що базується на художній та технічній майстерності виконавця. Нотний текст барокових творів надає простір для широких виконавських ініціатив, що проявляються в можливості застосування техніки орнаментации, а також варіювання повторюваних частин» [5, с. 43].

Важливою умовою постає орнаментация вокальної лінії, і якщо у виконанні твору у хорovій фактурі це не можливо, проте у поєднанні звучання хору та соліста, в партії останнього це цілком виправдано. При виконанні прикрас треба розрізняти дві форми звуковідтворення: мелізматичну орнаментуку, при якій кожен звук треба трохи акцентувати, а також пасажі, рулади, при яких має зберігатися вірна інтонація. Крім цього, важливою частиною відтворення є володіння навичкою створювати динамічне нюансування тривалих витриманих звуків. О. Круглова відзначає, що у випадку відтворення динамічного плану є багато умовностей, адже динамічні позначки як такі відсутні, що зумовлюється тими високими вимогами, що висувались до барокових виконавців. Він «повинен був бути широко освіченим не тільки в сфері теорії та історії музики, але також повинен був знати закони акустики, фізіології та т. п. Відповідно, співаку необхідно було вміти самостійно розпоряджатися і вірно розподіляти динаміку музичного твору» [4, с. 366].

Отже, наявними є ряд відмінностей основних компонентів, що становлять музичну тканину

твору. Відрізнитись від сучасного виконавства має сила вібрата, адже воно було меншим, ніж у сучасній вокальній практиці. «Від величини розмаху амплітуди вібрата безпосередньо залежить сила співочого звуку. Сила вокального голосу визначається амплітудою коливань голосових зв'язок, диханням, підкладковим тиском і станом резонаторних порожнин, особливо ротоглоткового каналу, який є своєрідним рупором, що підсилює звук. Одну з труднощів для сучасного інтерпретатора давньої музики представляє прийом *rubato*, який характеризується вільними зрушеннями при незмінному основному темпі» [5, с. 45]. Практика виконавства хорових барокових творів зумовлює появу принципово нового підходу, який передбачає творчу інтерпретацію основних засобів музичної виразності. Якщо для музичної культури останніх століть притаманна максимально точна фіксація авторського задуму, яка передбачає чітко визначену тривалість звучання твору, його темп, агогіку, динамічні позначки, то текст композитора барокової доби є основою для виконавців, на який вони нашаровують власну мелізматичну, динаміку та тембральне забарвлення.

Висновки. Сучасна практика виконання хорових творів доби бароко потребує значного переосмислення. Формування відповідної для певної доби інтерпретації обумовлюється рівнем підготовки артистів хору та особливо хормейстера. Більшість музичних характеристик хорових барокових творів потребують творчого підходу щодо осмислення специфіки тембрального забарвлення, динамічного плану, мелізматички. Особливості вимови вербального тексту, сила подачі голосу та навіть вібрата відрізняються від сучасних «стандартів» виконання. Відповідно невідмінною умовою має бути ретельна робота над творами, що сприятиме глибокому осмисленню кожного компоненту музичної тканини задля їх відтворення максимально наближеного до оригінального звучання.

Список літератури:

1. Англійська вимова часів Перселла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/even-ts/1962648720643621/1994085194166640/?notif_t=admin_plan_mall_activity¬if_id=1509693893167832
2. Гаврілова Л., Псарьова Л. Інтерпретація музичного твору: теоретичні аспекти // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць. – Вип. 3. – Слов'янськ, 2016. – С. 97–106.
3. Герцман Е. Античное музыкальное мышление. – Л.: Музыка, 1986. – 224 с.
4. Круглова Е.В. К вопросу о традициях и современных тенденциях интерпретации вокальных произведений эпохи барокко // Исполнительское искусство и музыковедение. Параллели и взаимодействия: Сборник статей по материалам Международной научной конференции 6–9 апреля 2009 года. – М.: Человек, 2010. – С. 363–375.
5. Логвиненко А.А. Традиции барочного вокального искусства в современном исполнительстве // Проблемы сучасної педагогічної освіти: зб. наук. праць. Вип. 37, ч. 1: Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2012. – С. 42–46.
6. Якимчук С.Н. Особливості формування тембрової драматургії хорових творів // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 5 – С. 208–212.

Дубинченко Е.А., Гнатюк Л.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХОРОВЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЭПОХИ БАРОККО

Аннотация

В статье анализируется проблема интерпретации хоровых произведений эпохи барокко. Современная практика их исполнения требует значительного переосмысления. Формирование интерпретации, соответствующей стилю барокко, определяется уровнем подготовки хормейстера и артистов хора. Большинство музыкальных характеристик хоровых произведений обозначенной эпохи требуют творческого подхода относительно осмысления специфики тембральной окраски, динамического плана, мелизматики. Особенности произношения вербального текста, сила подачи голоса и вибрато отличаются от современных «стандартов» исполнения. Непременным условием исполнения барочных хоровых произведений является применение научного подхода, направленного на глубокое осмысление каждого компонента музыкальной ткани.

Ключевые слова: хоровые произведения, барокко, тембр, вокал, исполнение, аффекты.

Dubinchenko I.A., Hnatiuk L.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

INTERPRETATION OF CHOIR CREATIVES OF THE BAROQUE

Summary

The article deals with the problem of interpretation of choral works of the Baroque era. The modern practice of their implementation requires significant rethinking. The formation of an interpretation corresponding to the baroque style is conditioned by the level of preparation of the choirmaster and choir artists. Most of the musical characteristics of choral works of this age require an artistic approach to understanding the specifics of the timbre color, dynamic plan and melisms. The features of pronunciation of verbal text, the power of voice and vibrato differs from the modern «standards» of execution. An indispensable condition for Baroque choral works is the application of a scientific approach aimed at a profound understanding of each component of musical tissue.

Keywords: choral works, baroque, timbre, vocal, performance, emotions.